

SERVET-İ FÜNÛN EDEBİYAT'NIN ÖĞRETİMİNDE GÖRSEL MATERYAL KULLANIMI^(*)

Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇAKIR

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

e-posta: ocakir2000@yahoo.com

Özet

Görsellik, son yıllarda hayatın hemen her alanında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. O sebeple başta reklâmlar olmak üzere insanların herhangi bir konuda bilgilendirilmesi sırasında dikkat çekici, ilgiyi toplayıcı, etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. İşte bu etkili araçtan eğitim alanında ve dolayısıyla edebiyat öğretiminde de yararlanmak mümkündür. Zira, özgün görsel materyallerle edebiyat dersleri daha ilgi çekici hâle getirilebilir. Örneğin, Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın öğretiminde bu tür materyaller kullanılabilir. Özellikle, Üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde Servet-i Fünûn Edebiyatı anlatılırken, derginin orijinal sayfalarından alınan görüntüleri öğrencinin gözü önüne getirmek yararlı olacaktır. Bu suretle, Servet-i Fünûn dergisinin edebî bir dergi hâline gelme süreci, Servet-i Fünûn Topluluğu'nun kuruluşu, dergide yayımlanan eserlerde görselliğe önem verilmesi, resimli romanlar ve tablo altı şiir modası gibi özellikler daha etkili ve kalıcı bir şekilde öğretilir. Makalemizde bu konu örneklerle ele alınmıştır.

Anahtar sözcükler: Servet-i Fünûn Edebiyatı, edebiyat öğretimi, edebiyat ve resim

THE IMPORTANCE OF USING VISUAL MATERIAL IN THE EDUCATION OF SERVET-İ FÜNÛN LITERATURE

Abstract

Visuality has been gaining importance in every aspect of life in the recent years. For this reason, it is being used as an interesting, gripping, and effective tool to inform people, especially through commercials. It is possible to make use of this effective tool in education area, and thus in literature education. As a matter of fact, original visual materials can make literature courses more interesting. For example, such materials can be used in the education of Servet-i Fünûn Literature. Especially, during recites of Servet-i Fünûn Literature in universities' Turkish language and literature departments, it will be helpful to expose visual materials taken from the journals' original pages to the students. By this way, the process of Servet-i Fünûn journal becoming a literary journal, foundation of Servet-i Fünûn Society, bringing visuality to foreground in the works published in the journal, features like comic strips and poem under a table style can be taught more effectively and permanently. This subject is taken into hand with examples in our paper.

Key Words: Servet-i Fünûn Literature, literature education, education and drawing

^(*) Bu makale, Gaziosman Paşa Üniversitesi'nce 5-7 Eylül 2007 tarihleri arasında Tokat'ta düzenlenen 16. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan "Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımının Önemi" adlı tebliğin genişletilmiş hâlinde oluşmaktadır.

GİRİŞ

Türk edebiyatı tarihinde 1896-1901 yılları arasını kapsayan dönem, yaygın bir kabulle Servet-i Fünûn Edebiyatı olarak adlandırılmaktadır. Bu edebiyat, söz konusu tarihler arasında Servet-i Fünûn mecmuası etrafında toplanan; Tefik Fikret, Cenab Şahabeddin, Ali Ekrem, Süleyman Nesib gibi şairler ile Halit Ziya, Mehmed Rauf, Hüseyin Cahit, Ahmet Hikmet ve Safveti Ziya gibi hikâye ve romancıların kaleme aldığı çeşitli türlerdeki eserlerden oluşmaktadır.

Edebiyat tarihimizde Servet-i Fünûn Devri'nin farkını ve önemini Kenan Akyüz şöyle ifade eder: “*Servet-i Fünûn yahut Edebiyat-ı Cedîde Devri, Türk edebiyatında 1860'tan beri devam eden Doğu-Batı mücadelesinin kesin sonucunu –Batı edebiyatının lehine olarak- tayin eden sonuncu safhasıdır. Gerçekten pek yoğun ve pek dinamik çalışmalarla geçen bu sıcak safhanın sonunda Türk edebiyatı, gerek zihniyet, gerek temalar ve gerekse teknik bakımlardan tamamıyla avrupî bir mahiyet kazanabilmiştir*” (Akyüz, 1990: 88).

Akyüz'ün bu tespitleri, Türk edebiyatının batılılaşma ve yenileşme süreci bağlamında böylesine önemli bir döneminin okullarımızdaki öğretiminin ne denli önemli olduğuna dair de bir ipucu vermektedir. Ülkemizde hâlen değişik kademedeki eğitim-öğretim faaliyetleri çerçevesinde Servet-i Fünûn Edebiyatı, ortaöğretimde liselerde yüksek öğretim seviyesinde de başta üniversitelerimizin Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri olmak üzere diğer bazı bölümlerde öğretilmektedir. Bunların içinden özellikle Fen-Edebiyat fakültelerindeki “Türk Dili ve Edebiyatı” bölümlerinde ise Servet-i Fünûn Edebiyatı müstakil ders olarak okutulmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla söz konusu ders, genellikle ya ders kitabı ya da ders notlarına bağlı olarak sözlü anlatım yöntemi ile anlatılmaktadır.

Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın en önemli özelliği edebî eserde şekil mükemmelliğine, dil ve üslûba, bu bağlamda da âhenk ve musikîye büyük önem verilmiş olmasıdır. Bunun nedeni, Servet-i Fünûn sanatkarlarının resmi önemseyen Fransız parnasyenler ile musikî hassasiyetine sahip simbolistlerden etkilenmiş olmalarıdır. Buna Tefik Fikret'in resimle ilgilenen bir şair olmasının da payı ilâve edilebilir. Bu çerçevede; önceleri daha çok fen dergisi görünümünde iken Tefik Fikret'in derginin yayın yönetmeni olması ile Servet-i Fünûn'un bir edebiyat dergisi haline gelme süreci, dergide metinlerle ilgili resim ve fotoğraflara sıklıkla yer verilmesi, resim/table altına yazılmış şiirlerin yayımlanması ve âdeta bunun bir moda haline gelmesi, tefrika romanlarda anlatılan bazı sahnelerin tasvirle

yetinilmeyip hemen yanına resmedilmesi, dergi sayfalarında metinlerin mizanpajına gösterilen özen, kimi şiirlerde yeni şekil denemeleri ve kesik mısra kullanımı gibi pek çok görsel boyuttan söz edilebilir.

Dolayısıyla, Servet-i Fünûn Edebiyatı öğretilirken dönemin eserlerindeki görselliğe özellikle dikkat çekilmelidir. Bunun için de genelde teorik anlatılan derslerin özgün görsel materyallerle daha etkin hale getirilmesi beklenmektedir. Ancak hâlihazırda bu pek mümkün olamamaktadır; çünkü görsel materyaller Servet-i Fünûn dergisindedir. Bu derginin orijinali ise Türkiye'nin büyük şehirlerindeki sadece birkaç kütüphanede yer almaktadır. O nedenle derslerde bu materyal pek kullanılamamakta, sonuçta da Servet-i Fünûn Edebiyatı öğretilirken bu edebiyatın görsel cephesi ve resimle ilişkisi üzerinde yeterince durulamamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türk edebiyatının önemli aşamalarından biri olan Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın özellikle lisans seviyesindeki öğretiminde;

a. özgün görsel materyal kullanımının gerekliliğini ve etkililiğini vurgulamak

b. görsel materyallerden nasıl yararlanılabileceğini örneklerle göstermektir.

Dolayısıyla, makalemizde teklif ettiğimiz yöntemin hedef kitlesi üniversitelerimizin münhasıran Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okuyan öğrencileridir; çünkü onlar, daha birinci sınıftan itibaren Osmanlı Türkçesi dersi aldıkları için karşılına gelecek olan görüntüdeki eski harfli yazıları okuyabilecek bir ön hazırlığa sahiptirler.

Tarama modeline dayalı bu çalışmada asıl kaynak olarak Servet-i Fünûn dergisi incelenmiş ve dergiden alınan görsel materyallerin Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın özellikle yukarıda dikkat çekilen yönlerinin öğretiminde nasıl kullanılabileceği üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki, Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın öğretiminde görsel araçlardan yararlanılmasını sağlamak için dijital teknoloji ile söz konusu derginin orijinalinin fotoğraflarının çekilmesi, bu fotoğrafların bilgisayar ve yansıtıcı yardımı ile öğrencinin gözünün önüne getirilmesi mümkündür. Böylece öğrenci, derginin orijinal sayfaları ile yüz yüze gelecek ve metinlerin resim sanatı ile ilişkisini daha rahat kavrayacaktır. Zira öğrenciyi kütüphaneye götürmeden eğitim teknolojisinin sunduğu imkânlarla kütüphaneyi sınıfa getirmek suretiyle Servet-i Fünûn Edebiyatı daha etkin öğretilir ki biz Servet-i Fünûn

Ömer Çakır

Edebiyatı anlatılırken şu noktalarda görsel materyal kullanımının yararlı olacağını düşünüyoruz. Şimdi belli bir sırayla bu konuyu açmaya çalışalım.

SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİNİN TANITILMASI

Derginin İlk Çıktığı Yıllardaki Özellikleri

Üniversitelerimizin “Türk Dili ve Edebiyatı” bölümlerinde Servet-i Fünûn Edebiyatı öğretilirken en başta üzerinde durulan hususlardan biri, edebiyat tarihimizde bir devre ve topluluğa adını veren Servet-i Fünûn dergisinin kısaca tanıtılmasıdır. Bu bağlamda bahsedilen konulardan biri, Servet-i Fünûn dergisinin ilk çıktığı yıllarda daha çok bir fen dergisi görünümünde iken birkaç yıl sonra edebî bir dergi haline gelme süreci ve buna bağlı ve paralel olarak da Servet-i Fünûn Topluluğu’nun kurulmasıdır. Bu ön bilgileri Servet-i Fünûn Edebiyatı’nı anlatan kaynak eserler veya öğrencilere dönük hazırlanmış çalışmaların pek çoğunun baş taraflarında bulmak mümkündür (Akyüz, 1990: 87-93; Akay, 2006: 441-472; Kolcu, 2005: 11-19; Tuncer, 1998: 1-23). Derslerde ise söz konusu konular genellikle sözlü anlatım yöntemi ile anlatılmaktadır. Bu noktada ilk merak unsuru şudur:

Acaba, Servet-i Fünûn dergisini tanıtırken verilecek teorik bilgiler görsel materyallerle desteklenirse, diğer bir ifadeyle derginin orijinal hâli ile öğrenciler buluşturulsa daha yararlı olmaz mı? Bizim düşüncemiz bunun yararlı olacağı yönündedir.

Servet-i Fünûn dergisinin ilk çıktığı yıllardaki haline ilişkin özetle şu tanıtıcı bilgiler verilebilir: Servet-i Fünûn dergisi 27 Mart 1891 tarihinde Ahmed İhsan tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. İlk sayının kapağında dergi kendini şöyle tanıtmaktadır: “*Servet-i Fünûn; edebiyat, fünûn, sanayi, terâcim-i ahvâl, seyahat, roman vesairenden bahsolarak her hafta perşembe günleri çıkar musavver Osmanlı gazetesi*”dir. Devam eden sayılar incelendiğinde Servet-i Fünûn, ilk yıllarda daha çok genel anlamda fen ve teknoloji ile ilgili yazılar yayımlayan; Avrupa’da meydana gelen keşif ve icatlar ile dünyanın değişik yerleri hakkında okuyucularını bilgilendiren, ülke içinden veya dışından haberlere yer veren, yerli yahut yabancı devrin önde gelen kimi şahsiyetlerini kısaca tanıtan, sağlıkla, günün modasıyla ilgili yazılar neşreden ve nihayet bütün bunları resimler veya fotoğraflar eşliğinde yayımlayan bir dergidir. Bunun yanında az da olsa telif ve tercüme edebî eserlere de yer vermekle birlikte Servet-i Fünûn dergisi yayın hayatına başladığı ilk dört yıl kısaca, “*güzel düzgün ve resimli bir fen bilimleri dergisi niteliğindeydi*” (Akay, 2006: 457-460). İşte söz konusu derginin bu özellikleri anlatılırken yansıtıcı yardımı ile derginin sayfaları öğrencilerin gözü önüne

Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı

getirmek suretiyle verilen bu bilgiler özgün materyallerle desteklenebilir diye düşünüyoruz. O sebeple biz burada Servet-i Fünûn'un ilk sayısından başlamak üzere bazı sayılarından aldığımız şu fotoğrafların ders anlatılırken kullanılmasında fayda görüyoruz.



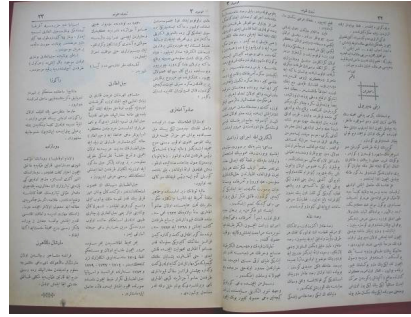
Resim-1: Servet-i Fünûn'un ilk sayısının kapağı. **Resim-2:** İkinci sayının son, üçüncü sayının ilk sayfası.



Resim-3(soldaki): İstanbul'da Ramazan ayının başlaması, Yokuş çıkan şimendifer (tren), bir rasathâne ve Ahmet Vefik Paşa'nın resmi. **Resim-4(sağdaki):** Ahmet Vefik Paşa'nın hayatı hakkında bilgi, Fuzûlî'nin şiirleri hakkında bir makale.



Resim-5(soldaki): Elektrikle ziraat yapılması, Adriyatik denizinin doğusunda Rakoza adlı bir şehrin resmi, Cebel-i Târik'in resmi, Samua Adaları reisinin resmi. **Resim-6:** Demiryolu, rasathâne, elektrikle ziraat, Samua Adaları, Rakoza şehri ve ünlü yazar Alexandre Dumafils hakkında kısa bilgiler.



Resim-7(soldaki): Alexandre Dumafils'in resmi, Nâbizâde Nâzım'ın Seyyie-i Tesâmüh adlı hikâyesinin tefrikası. **Resim-8:** Montekarlo şehri ile Edison, Alfons Dode ve Gongur'un resimleri. Bir de "Hayvanât ve nebatât kâsesi" adlı resim.



Resim:-9 (soldaki): Yeni çıkan kitaplar ve moda hakkında yazıların yanında Paris'te son moda hakkında resimler. **Resim-10:** Ahmed Rasim'in "Mütâlâa" adlı tablo altına yazdığı yazı. Selin Montalan adlı bir tiyatrocunun resmi ve hayatı hakkında yazı ile "Japonyalı Kız" adlı bir tablo.

Servet-i Fünûn'un Görselliğe ve Baskı Kalitesine Büyük Özen Gösteren Bir Dergi Oluşu

Görüldüğü üzere, Servet-i Fünûn dergisi görsel yönden ilgi çekici bir özelliğe sahiptir. Derginin sayfalarında bol resim ve fotoğrafa yer verilmiştir. Zira, Avrupa'daki basım tekniklerini yakından izleyip dergisine taşıyan Ahmed İhsan Bey, Servet-i Fünûn'u kısa zamanda devrin diğer dergilerinin de örnek alacağı bir görselliğe kavuşturmuştur. Örneğin, Servet-i Fünûn'dan iki yıl sonra yayın hayatına başlayan Malûmât adlı dergi baskı tekniği, mizanpaj ve görsel malzemeye ağırlık vermek bakımından Servet-i Fünûn'u taklit etmek ve bu doğrultuda rekabete girişmek zorunda kalmıştır (Akay, 2006: 460). Bunun yanında aynı yıllarda yayımlanan Resimli Gazete, Musavver Malûmât gibi dergilerin sayfalarına bakıldığında da Servet-i Fünûn'un standartlarını yakalamaya çalıştıkları gözlemlenmektedir.

Bu arada Ahmed İhsan, Servet-i Fünûn'u her geçen gün daha da ilgi çekici hale getirmeye çalışır. Dergi sayfalarında veya kapağında Avrupa'dan getirtilen resimlerin dışında İstanbul'a ait resimlere de yer verilir. İşte Servet-i Fünûn'daki bu gelişmeler ve farklılık okuyucuların yanında sarayın da dikkatini çekecektir. Kaynakların verdiği bilgiye göre, derginin 27. sayısındaki Tophâne Caddesi'nin ve müteakip 33. sayıdaki Kızkulesi resmi büyük bir ilgi görmüştür (Akay, 2006: 458). "Kızkulesi resmi, "manzûr-ı şâhâne"(şahane görüntü) olarak kabul edilir. Sultan II. Abdülhamid derginin bu kalitede çıkmasından büyük memnuniyet duyar ve "şân-ı Osmanîyeye çespan olarak çıkmasını arzu buyurur" tebrikiyle birlikte dergiye kendi bütçesinden 3240 kuruş aylık bağlar" (Kolcu, 2005: 17).

Öte yandan, Ağâh Sırrı Levend'in verdiği bilgiye göre "Ahmed İhsan, basımevi sahibi olduğu ve derginin kağıdını dışarıdan "numune" olarak parasız getirttiği için, [dergiyi] çok ucuza mal edebiliyordu" (Ulçugür, 1982: 217).



Resim-11(soldaki): Tophane Caddesi'nin resmi.



Resim-12: Kızkulesi'nin resmi.

Servet-i Fünûn'un Edebî Bir Dergi Hâline Gelme Süreci

Görsel olarak Batı standartlarını yakalama çabasında, muhteva olarak da daha ziyâde bir fen dergisi görünümünde yayın hayatını sürdürmekte iken Servet-i Fünûn dergisi 1896 yılında önemli bir teklifle yüz yüze gelir. O da Servet-i Fünûn'un bir edebiyat dergisi haline getirilmesi isteğidir. Bu durum bir bakıma teknik olarak Batı standartlarını yakalamış bir derginin muhtevasını da Avrupaî bir edebiyata açma zamanının gelmesi noktasında dikkat çekici bir gelişme olsa gerektir.

Kaynakların verdiği bilgiye göre, Servet-i Fünûn'un edebî yönde kimlik değiştirme süreci şöyle meydana gelir: "O zamana kadar türlü dergilerde dağınık şekilde yazan ve Avrupaî bir edebiyata taraftar olan gençleri bir tek derginin etrafında toplayarak Eski Edebiyat taraftarlarına karşı tek bir cephe kurmak isteyen Rezaî Ekrem, Mekteb-i Mülkiye'den öğrencisi olan Ahmed İhsan'ı Servet-i Fünûn'un böyle bir yayın organı haline getirilmesi hususunda razı edince, Galatasaray'dan öğrencisi olan Tefik Fikret'i de derginin başına getirdi" (Akyüz, 1990: 88-89). Tefik Fikret'in derginin 7 Şubat 1896 tarihli 256. sayısından itibaren yazı işlerini üzerine almasından "kısa bir süre sonra,

Servet-i Fünûn –memleketin sadece en büyük sanat ve edebiyat dergisi olmakla kalmayarak- Türk edebiyatının modernleşmesinde çok mühim hizmeti bulunan bir yayın organı haline de geldi. Tevfik Fikret'in peşisıra, kısa sürelerle, Halid Ziya, Cenab, Mehmed Rauf, Hüseyin Cahid ve ötekiler de dergiye katılarak Servet-i Fünûn Topluluğu'nu kurdular ve böylece, Edebiyat-ı Cedîde Devri başlamış oldu (1896)” (Akyüz, 1990: 90).

İşte Tevfik Fikret'in Servet-i Fünûn'un yayın yönetmeni olması ile derginin yavaş yavaş bir edebiyat dergisi haline gelmesi ve buna paralel olarak da yenilik taraftarı şair ve yazarların bu derginin sayfalarında bir araya gelerek Servet-i Fünûn Topluluğu'nu kurmalarına ilişkin bu teorik bilgileri derginin orijinal sayfalarından öğrencilere izletmek mümkündür.



Resim-13 (soldaki): Servet-i Fünûn'un Tevfik Fikret'in yönetiminde çıkan ilk (256.) sayısının kapağı.



Resim-14: T.Fikret'in “Musahabe-i Edebiye” başlığı altında edebî yazılar yayımlaması.

Ömer Çakır



Resim-15(soldaki): T.Fikret'in "Hasta Çocuk" şiiri. Şiirlerin ve diğer edebî metinlerin yayımında görselliğe özen gösterilmesi. **Resim-16:** Yavaş yavaş kadronun bir araya toplanması: Recaizâde Ekrem'in resmi.



Resim-17(soldaki): Beş sayı sonra "Nevide" ile 264. sayıda da "Serçe" adlı şiirleri ile A.Nadir (Ali Ekrem)'in dergide görünmesi. **Resim-18:** "İnkisar-ı Bâzîçe" adlı şiiri ile 266. sayıda Cenab Şahabeddin'in kadroya dâhil olması.

Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın Öğretiminde Görsel Materyal Kullanımı



Resim-19(soldaki): 273. sayıda Halit Ziya'nun gelişi ve Mâi ve Siyah adlı romanunun tefrika edilmeye başlanması **Resim-20**: Artuk, derginin tamamen bir edebiyat dergisi haline gelmesi: 274. sayıda T.Fikret "Musâhabe-i Edebiye" yazısı ile Cenab Şahabeddin'in "Dest-i Yâr" adlı şiiri yan yana.

Ömer Çakır



Resim-21: Aynı sayfada; Cenab Şahabeddin'in "Handeler", A. Nadir'in "Elvâh-ı Tabiatten", T.Fikret'in "İlelebed" adlı şiiri



Resim-22: Aynı sayıda (286) soldaki sayfada R.Ekrem'in Araba Sevdası, sağda Halit Ziya'nın da Mâi ve Siyah romanının tefrika edilmesi.



Resim-23: Ahmet Hikmet'in "Bir Benefşenin Sergüzeşti" adlı hikâyesi.

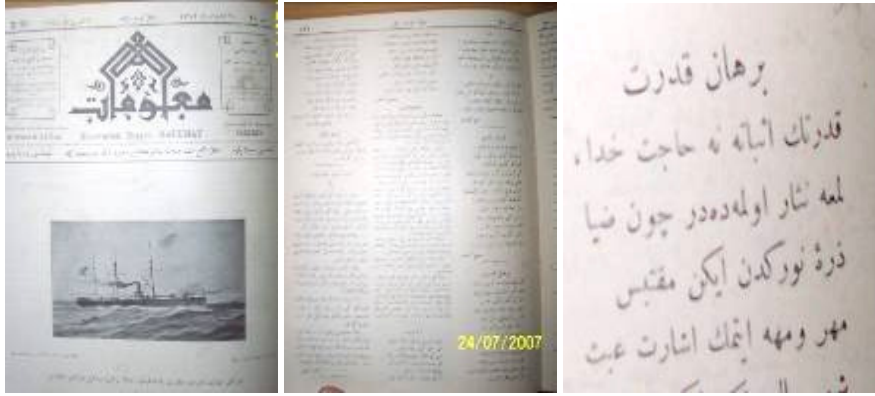
"ABES –MUKTEBES" TARTIŞMASI

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere Servet-i Fünûn Topluluğu'nun kuruluşunun temelinde yatan asıl sebep "eski-yeni çatışması"dır. O sebeple burada bu çatışmaya dayanan ve bir bakıma Recâizâde Mahmut Ekrem'e yeni edebiyat için yeni bir topluluk kurma düşüncesini gerçekleştirme yolunda önemli bir fırsat veren "abes-muktebes" tartışmasından da bahsetmek gerekir ki bu tartışmayı anlatırken de görsel materyal kullanmak faydalı olacaktır. Konu hakkında kısaca bilgi verecek olursak; "1880'li yıllardan itibaren, Muallim Nâcî-Recâizâde Ekrem mücadelesi olarak bilinen eski edebiyat-yeni edebiyat çatışması başlamıştır. Ekrem'e göre yeni edebiyat için güçlü ve yetenekli bir topluluğa ihtiyaç vardır. Nâcî'nin 1893'te vefatı ile edebiyat sahası ehliyetsiz kimseler eline geçmiştir. Ekrem, düşüncelerini gerçekleştirmenin fırsatını kollamaktadır" (Akay, 2006: 461). İşte bu arada ortaya çıkan ve edebiyat tarihimize "abes-muktebes tartışması" olarak geçecek olan münakaşa Ekrem'e düşüncelerini hayata geçirme yolunda önemli bir vesile olacaktır. Tartışmanın özeti şudur: 1896 yılında Malûmât dergisininin 26 Teşrin-i evvel 1311 tarihli 20. sayısında Hasan Âsaf imzalı "Burhan-ı Kudret" adlı bir şiir yayımlanır. Şiirdeki,

Zerre-i nûrundan iken muktebes

Mihr-i mâha etmek işâret abes

beyti anlam ve kafiye bakımından eleştirilir. Bu çerçevede “muktebes” ve “abes” kelimelerinin kafiye oluşturamayacağı yolunda tartışma yaşanır. Eski şiirde kafiye oluşturacak sözcüklerin yazılışlarının aynı olması esasını benimseyen ve kafiye için kabul edenlere göre “muktebes” kelimesinin sonundaki “sin”(س) ile “abes” kelimesinin sonundaki peltek “s”nin (ث) kafiye olması mümkün değildir. Kafiye için kabul eden yenilikçi anlayışa göre ise, bu iki kelimedeki sesler kafiye teşkil edebilir (Korkmaz, 2004: 124; Tuncer, 1998: 23). Bu tartışmada Hasan Asaf, Recâizâde Ekrem’i referans göstererek “şiirin göz (basar) için değil kulak (sem) için olduğu” fikriyle kendini savunur (Korkmaz, 2004: 124). Dolayısıyla, böylece Recâizâde Ekrem de tartışmanın içine girmiş olur. Tartışma bir süre sonra şahsileşir ve karşılıklı sataşmalara neden olur. Bu nedenle R. Ekrem, Maarif Nezâreti’ne başvurur ve sansür dairesince Malûmat’ın bazı sayıları toplatılır. İşte bu gelişmeler “...üzerine Ekrem, gerçekleştirilmeyi planladığı yeni edebiyat için, yeni bir edebiyata talip olanları Servet-i Fünûn mecmuasında bir araya getirmek ister. Ve genç yetenekler, Servet-i Fünûn etrafında birleşir” (Akay, 2006: 461). Anlaşılacağı üzere, söz konusu tartışma Servet-i Fünûn topluluğunun kuruluşuna giden yolda önemli bir itici rol oynamıştır. O sebeple de çok önemlidir ve derslerde bu konudan da bahsedilir. Ancak bu tartışmada kilit nokta olan “sin” ve “peltek se” farkının günümüz alfabesi ile anlatılabilmesi oldukça güçtür; çünkü eskiden iki farklı harfle karşılanan bu sesler şimdi tek bir harfle, sadece “s” ile karşılanmaktadır. O sebeple bu farklılığın eski harflerle gösterilmesi gerekmektedir. İşte bu noktada bizce şiirin aslının perdeye yansıtılarak harflerdeki farkın gösterilmesi hem dersin işlenişini kolaylaştıracak hem de öğrencinin söz konusu tartışmaya sebep olan bu farklılığı daha rahat kavraması sağlanmış olacaktır. “Burhan-ı Kudret”in Malûmat’taki aslı şöyledir:



Resim-24,25,26 (soldan sağa): Malûmât’ın kapak sayfası, “Burhan-ı Kudret”in yayımlandığı sayfanın tamamı ve şiirin ilgili dizeleri.

RESİMLİ ROMANLAR

Servet-i Fünûn'daki fotoğraf veya resim ile metinler arasındaki ilişkinin bir başka boyutu da dergide tefrika edilen romanların hemen yanına eserin kimi sahnelerinin resmedilmesi şeklinde kendini gösterir. Dergideki bu tarzı ilk başlatan Ahmet İhsan Bey olur. Zira Ahmed İhsan Bey, tercüme edip yayımladığı kimi fennî romanları Servet-i Fünûn'da resimli olarak basmıştır; ancak bu pek de kolay olmamıştır. Akay'ın verdiği bilgiye göre, "*Ahmed İhsan, Jules Verne (örneğin, Deniz Altında 20.000 Fersah Seyahat ve Kaptan Grand'ın Çocuklarını) resimli olarak yayımlayabilmek için, tâ Paris'ten bu romanların orijinallerindeki resimlerin klişelerini yayıncısının izniyle getirtmiş ve neşretmiştir. Devrin imkansızlıkları ve zorlukları düşünülürse, bu oldukça önemli ve anlamlı bir başarıdır. Hatıralarında resimli roman yayımının Bâbiâlfı yokuşunda çok mühim bir hadise olduğunu, çeviri romanların kısa sürede kapışıldığını (örneğin, Deniz Altında Seyahat resimli olarak bin adet basılmış ve birkaç ay içinde tükenmiştir), âdeta yok sattığını ifade eden Ahmed İhsan, çevirilerin bu kadar rağbet görmesi üzerine bir arkadaşıyla birlikte Âlem Matbaası'nı satın almış ve resimli roman yayımını sürdürmüştür*" (Akay, 2006: 458-459).

İşte bu ilgi sebebiyle olsa gerektir, bir süre sonra dergideki telif romanlar da resimli bir şekilde yayımlanacaktır. Bu çerçevede; Recâizâde Ekrem'in Araba Sevdası adlı romanı ile bir süre sonra onun yanında Halit Ziya'nın Mâi ve Siyah'ı da Servet-i Fünûn'da resimli olarak neşredilir. Resimleri beğendiğini ifade eden bir okur mektubuna verilen cevaptan öğrendiğimize göre Araba Sevdası'nın resimleri Osmanlı ressamlarından Halil Paşa tarafından çizilmiştir (Servet-i Fünûn, Nu.271, 9 Mayıs 1312, s.164). Söz konusu mektuplar ayrıca romanların bu şekilde resimli olarak tefrika edilmesinin okurlar tarafından ilgi ile karşılandığının da bir ispatı sayılabilir. O yıllardaki resimli romana olan okur ilgisine şahit olanlardan "*Hüseyin Cahit (Yalçın), Edebi Hatıralar'ında o zamanlar haftada bir kere Perşembe günleri, onaltışar sayfalık cüzler hâlinde forma forma neşredilen böyle "musavver roman"ları satın alabilmek için gazete bayileri önünde epeyce roman müşterisi görüldüğünü söyler*" (Andı, 1997: 22).

M. Fatih Andı, konunun okur açısından önemini şöyle yorumlar: "*Roman teorisi kitapları, romanın fonksiyonlarını "gerçeği ifade etme", olabirinin sınırlarını araştırma, eğlendirme, öğretme" vs. şeklinde sıralarken, bunlar arasında "gösterme" anlatma ve tasvir etmeyle ilgilidir ama roman resimleri de bir bakıma eserin bu boyutunu tamamlama açısından fonksiyoneldirler. Romanlar okuyuculara muhayyel atmosferler açarlar, "kurulmuş" dünyalar sunarlar. Roman resimleri ise, sanki okuyucunun bu*

Ömer Çakır

dünyalara kanatlanışını kolaylaştıran, çabuklaştıran, renklendiren yahut kontrol altına alan pist işaretleri, “uruc” basamaklarıdır” (Andı, 1997: 22).

Öte yandan, edebiyat tarihimiz açısından ise romanların resimli olarak yayımlanması hem devre göre bir yenilik hem de devrin ve Servet-i Fünûn’un bir özelliği olması bakımından önemlidir. O sebeple de derslerde temas edilmesinde fayda vardır. Ayrıca bu özellik zaman içinde “foto-roman” a kadar uzanan bir gelişmenin başlangıcı (Andı, 1997: 22) olmasının yanında resim edebiyat ilişkisi bakımından da önemlidir. Zannederiz bütün bunları en iyi anlatmanın yolu ise derste anlatılan teorik bilgilerin görsel materyalle desteklenmesi olsa gerektir. Şu örnekler, *Araba Sevdası* ile *Mai ve Siyah*’ın resimlerinden bazılarıdır:

Araba Sevdası romanı resimlerinden...



Soldan başlayarak, **Resim-27:** “Üsküdar Belediye Bahçesi”. **Resim-28:** “Bahçe-i Umûmî’nin yanında Bihruz Bey Keşfi ile konuşur”. **Resim-29:** “Bihruz Bey, arabasıyla Göksu’da”.

Mâî ve Siyah romanı resimlerinden...



Soldan başlayarak, **Resim-30:** *Ahmed Cemil, gece ders vermeye gider...*
Resim-31: *“Lâmîa şimdi ellerini hatırâtına teslim ederek...”* **Resim-32:** *“Ahmed Cemil, Hüseyin Bahâ'yı kanepeye yaslanmış...”*

TABLO ALTI ŞİİRLER

Servet-i Fünûn Dönemi'nde resim edebiyat ilişkisi bağlamında bahsedilmesi gereken bir başka özellik de tablo altı şiirlerdir. Tablo altı şiir beğenilen bir resmin altına –bu bir roman resmi veya müstakil başka bir tablo olabilir- o resimden alınan ilhamla yazılan şiirdir ki dergi sayfalarında genellikle ilham alınan resmin hemen altına veya yanına yerleştirilerek yayımlanmıştır. Bunların bazıları manzum bazıları da mensur şiir şeklindedir. Aslında bu tarz şiirlerin yazımı ve yayımlanması Servet-i Fünûn devrinden önce başlar. Bilinen ilk örnek olarak 1884'te Mir'at-ı Âlem Mecmuası'nın 4. sayısında yayımlanan Recâizâde Mahmud Ekrem'in Kelebek şiiri gösterilir (Özgül, 1997: 29). Ancak bu tarz şiirler Servet-i Fünûn Dönemi'nde âdeta bir moda haline gelir. O nedenle, söz konusu şiir tarzının yaygınlaşması Servet-i Fünûn Dönemi'ne rastlar. Servet-i Fünûn şairlerinin hemen hepsi tablo şiir yazmıştır; ancak Fikret ve Ali Ekrem'inkiler daha çoktur. Mehmet Kaplan'ın verdiği bilgiye göre Tefik Fikret, 1894'te on yedi, 1896'da da on dört tablo şiir yazmıştır. M. Kayahan Özgül ise bu sayının daha fazla olduğu kanaatinde (Özgül, 1997: 31-32). Bu noktada hem Recaizade Mahmut

Ömer Çakır

Ekrem'in hem de Tevfik Fikret'in Servet-i Fünûn mecmuasında yayımlanan ilk eserlerinin birer tablo altı şiir olması oldukça dikkat çekicidir.

Bu bilgilerden sonra tablo altı şiirin nasıl olduğunu örneklerle göstermemek herhalde büyük bir eksiklik olur. Dolayısıyla derslerde de bu konunun farklı örnekler gösterilerek anlatılmasında büyük yarar vardır. Bu cümleden olarak biz de şu örnekleri verebiliriz:



Resim-33: M(ehmed) T(evfik) Fikret'in, "Hayran" adlı tablo altı şiiri.

Resim-34: Recâizâde M. Ekrem, "Bu Levha Nedir?" başlıklı tablo altı şiiri.

Hayran

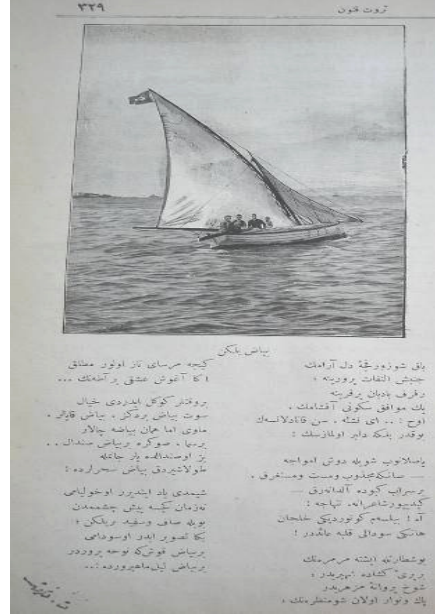
(...)

Bir levh-i muhabbet bu ki fevkinde hayâlin:
Mâşûka.. o bir gonçe-i nev-hande-i zîbâ,
Âşık ona hem-hâl;
Cünbişgeh-i sâfiyeti âmâl-i visâlin;
Zevrakçe.. o bir neş'eli kehvâre-i sevdâ,
Bir lâne-i cevval.
Sevda.. bu ne hâlettir ilâhî ne safâdır!...
Bir nazre-i hayrân ile bir çehre-i sâkin
Karşımda dururken,
Dersem n'ola: Eşcar bile mest-i hevâdır,
Bir hisse alırlar şu ki rûh-ı rakîkin
Şevk u şegafından!

Bu Levha Nedir?

(...)

Sevdâ-zede bir kız ki esrâr-ı kalbine mahrem ettiği rübâbının ihtizâzât-ı nagamâtına (nağmelerinin titremelerine) tutunarak hevâ-yı nesîmînin (seher yelinin) temevvücâtı (dalgalanmaları) içinde fezâ-yı lâyetenâhîye (sonsuz uzaya) doğru uçup giden ihtisâsât-ı rakîkasını (ince duygularını) nazarıyla teşyî' (uğurlama).. fikriyle tâkib ediyor! İşte o levha budur. Hayır! Hazin bir kız.. nazlı bir sevdâ.. belîğ (güzel) bir nağme.. lâl(dilsiz) bir şiir....” (Özgül, 1997: 57).



Soldan başlayarak, **resim-35: T(evfik) Fikret'in, "Bahar-ı Terânedar"**, **resim-35: Cenab Şahabeddin'in, "Son Arzu"** ve **resim-37: T.Fikret'in, "Beyaz Yelken"** adlı tablo altı şiirleri.



Resim-38: T.Fikret, "Bir Timsal"



Resim-39: Rezaizâde Mahmut Ekrem'in, "Koparma!"



Resim-40: A.Nadir(Ali Ekrem)'in “Saat” adlı tablo altı şiirleri.

Öte yandan, bu sırada derslerde tablo altı şiirin edebî açıdan ne getirdiği ve götürdüğü yani bu tarz şiirin olumlu veya olumsuz tarafları üzerinde de durulmasında yarar vardır. Zira, bazı araştırmacılar bu şiir şeklini, “eski şairlerin görülen ve incelenen tabiat anlayışının yerine tercih edilen, öğrenilen, bilinen tabiat anlayışına geri dön(üş)” şeklinde değerlendirmekte ve “Servet-i Fünûn edebiyatının kıskırttığı tablo altına şiir yazma modasının bir yarar getirmediği” kanaatini taşımaktadır (Kolcu, 2005: 248).

SERBEST MÜSTEZAT'IN ANLATIMI

Servet-i Fünûn şairleri, yenilik arayışları bağlamında kimi şiirlerinde bir taraftan Avrupa edebiyatlarından aldıkları Sonnet ve Terza-rima ile Triyole gibi şekilleri kullanırken diğer yandan da eski edebiyatımızda var olan “müstezat” nazım şeklinde bazı değişiklikler yaparak “serbest müstezat” nazım şeklini icat etmişlerdir. Ali İhsan Kolcu, bu yeniliği Nedim'in bir müstezâtı ile Fikret'in Mâi Deniz (Servet-i Fünûn, C.17, Nu.423, 8 Nisan 1315, s.102) şiirini mukayese ederek kısaca şöyle izah eder:

“Eski müstezatlar bir gazel bütünlüğü içinde her dizeden sonra bir kısa dizenin gelmesiyle oluşuyordu. Böylelikle biri uzun diğeri kısa iki ayrı gazelin iç içe girmiş şekli gibi görünüyordu. Fikret’in yaptığı değişikliği daha iyi anlamak için Nedim’in bir müstezadından iki bölümü aşağıya alıyoruz:

Beni görmek ile hüsnüne kıldın beni şeydâ
Ey dilber-i ra'nâ
Etti nigeihin aklımı hem sabrımı yağma
Ey gözleri şeydâ

Tâ haşre değin Hazret-i İsâ gibi ben de
Olsam n'ola zînde
Hecr-i gamun öldürmüş iken eyledi ihyâ
Vaslın beni cânâ

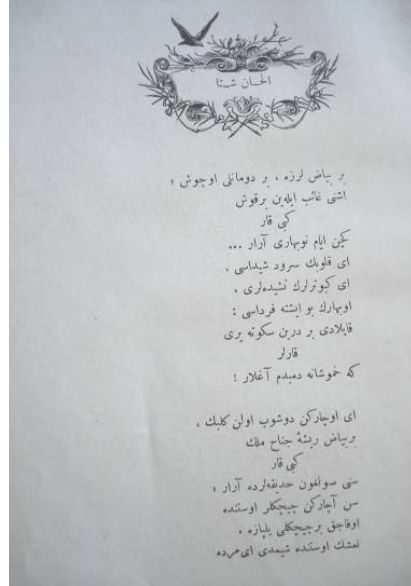
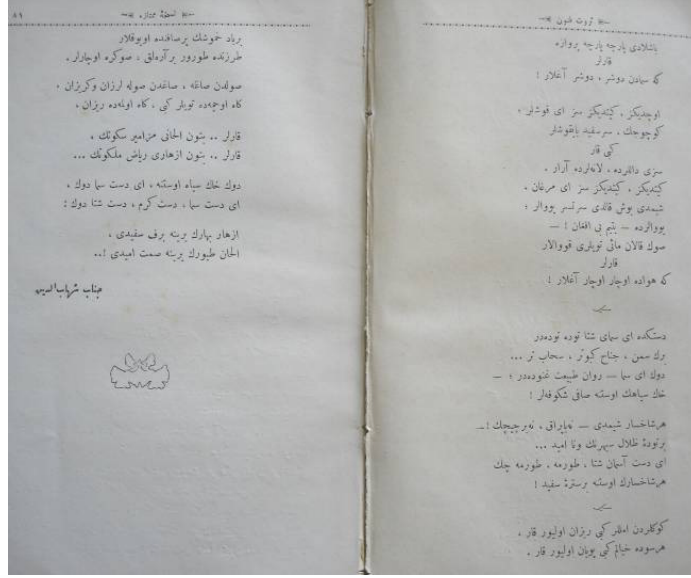
Mâi Deniz

Sâf ü râkid... Hani akşamki tegayyür heyecân?
Bir çocuk rûhu kadar pür-nisyân,
Bir çocuk rûhu kadar şimdi münevver, lekesiz,
Uyuyor mâi deniz.
Ben bütün bir gecelik cûş-i ahzânımla,
O hayâlât-ı pêrişânımla
Müteşekki', lâim,
Karşıdan safvet-i mahmûrunu seyretmedeyim...

Yok, bulandırmasın âlûde-i zulmet bu nazar
Rûh-i mâsûmunu, ey mâi deniz;
Âh, lâkin ne zarar;
Ben bu gözlerle mükedder, âciz
Sana baktıkça teselli bulurum, aldanırım,
Mâi bir göz elem-i kalbime ağlar sanırım..

İki metin şekil olarak karşılaştırıldığında Nedim’e ait müstezadın biri uzun diğeri kısa dizelerden oluştuğu ve bu düzeneğin manzume boyunca değişmediği görülür. Kısa dizelerin de mefûlü feûlün vezniyle yer aldıkları görülür. İşte Fikret ve öteki Servet-i Fünûn şairleri müstezadın bu değişmez, kalıplaşmış yapısını bozarak kısa dizelere bir özgürlük getirmişlerdir. Yukarıya metnini aldığımız Mâi Deniz şiirinde kısa dizelerin her küt’ada bağımsız ve birbirlerinden farklı olarak yer aldıkları görülmektedir” (Kolcu, 2005: 46-47) İşte, Mâi Deniz’de uygulanan bu yeni nazım şeklinin adı serbest müstezattır. Aynı şekilde Cenab Şahabeddin’in meşhur Elhan-ı Şita adlı şiiri de başarılı

bir serbest müstezat örneğidir. Söz konusu şiirin bir başka özelliği, “karların önce seyrek, sonra sık, yekpâre ve monoton biçimde yağışları tasvir edilirken üç ayrı vezin kullanılmıştır” (Akay, 2006: 520). Bu şiirin Servet-i Fünûn'un sayfalarında yayımlanan orijinal şeklinin fotoğrafı/görüntüsü de şöyledir:



Resim-41:
Cenab Şahabeddin,
“Elhan-ı Şîta”,
Servet-i Fünûn,
Nüsha-i Mümtaze,
İst., 1313, s. 79-81.

Ömer Çakır

Görüldüğü gibi, tamamıyla şekle dayalı olan bu yeniliği, teorik olarak anlatmanın yanında yukarıda verildiği şekilde mukayeseli olarak ve söz konusu şekli hususiyet öğrencinin karşısına yansıtılmak suretiyle daha iyi anlatmak mümkündür. Dolayısıyla, böylece bu yeniliğin öğrenciler tarafından da daha rahat kavranması sağlanmış olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Buraya kadar anlatılan ve gösterilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın öğretiminde görsel materyal kullanılması son derece önemlidir. Zira her şeyden önce edebiyat tarihimizin bir dönemine adını veren; Servet-i Fünûn Topluluğu'nu oluşturan şair ve yazarların eserlerini neşrettiği, görselliği, baskı tekniği ile devrine örnek ve öncü olmuş bir sanat ve edebiyat dergisini "Türk Dili ve Edebiyatı" öğretmeni adayları ile buluşturmadan onları mezun etmek büyük bir eksiklik olsa gerektir. Bunun yanında yine yukarıda ifade edilip örneklerle gösterildiği üzere, Servet-i Fünûn Edebiyatı ile ilgili kimi konuların ders sırasında kullanılacak görsel materyal yardımı ile daha etkili ve kalıcı olarak anlatılabilmesi mümkündür; çünkü teorik bilgilerin bu bilgileri destekleyecek ve pekiştirecek diğer araçlarla zenginleştirilmesinde her zaman için büyük yararlar vardır. Bütün bunların gerçekleştirilebilmesi ise mevcut eğitim teknolojisinin imkânlarının kullanılması sayesinde pek de zor olmayacağı ortadadır.

Makalemizin girişinde söylediğimiz gibi, Servet-i Fünûn mecmuasının orijinal sayıları sadece büyük kentlerimizdeki birkaç kütüphanede bulunmaktadır. Bizim önerimiz, Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın öğretimi için yararlı olduğunu düşündüğümüz ve iddia ettiğimiz bu ders materyalinin dijital fotoğraf makinesi yardımı ile kütüphaneden alınıp bir yansıtıcı ile öğrencinin karşısına getirilmesidir. Bu aynı zamanda bir bakıma kütüphanenin sınıfa getirilmesi demektir. Ayrıca bu yöntemin derslerin daha ilgi çekici hale getirilebilmesine katkı sağlayacağı inancındayız. Zira, bunu kendi derslerimizde yaptığımız uygulamalara dayanarak rahatlıkla söyleyebiliriz. Netice itibarıyla, teknolojinin sunduğu bu imkândan öğrencilerin mahrum bırakılmaması gerektiğini düşündüğümüzü belirterek makalemizi bitirelim.

KAYNAKÇA

Akay, H. (2006). "Servet-i Fünûn Topluluğu (1896-1901)", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi Cilt V*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Akyüz, K. (1990). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. Ankara: İnkılâp Kitabevi.

Andı, M.F. (1997). "Resimli Romanlar, Roman Resimleri". *Dergâh*, 89, 22.

Kolcu, A.İ. (2005). *Servet-i Fünûn Edebiyatı*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınlar.

Korkmaz, R. (2004). "Servet-i Fünûn Edebiyatı". *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Özgül, M.K. (1997). *Resmin Gölgesi Şiire Düştü -Türk Edebiyatında Tablo Altı Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Servet-i Fünûn, Nu.1-302, 27 Mart 1891-12 Kânûn-ı evvel 1312 arası muhtelif sayılar.

Tuncer, H. (1998). *Servet-i Fünûn Edebiyatı*. (3. Baskı). İzmir: Akademi Kitabevi.

Ulçugür, İ. (1982). *Agâh Sırrı Levend*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.